

Проблеми и алтернативе осигурања пољопривредне производње у Србији

Problems and alternative insurance agricultural production in Serbia

Жељко Војиновић*

ИНБ Бајмок

Суботица, Србија

Небојша Жарковић**

Џон Незбит, Факултет за пословне студије

Вршац, Србија

Биљана Арамбашић Чампраг***

Пореска управа,

Филијала Суботица

Сажетак: Пољопривреда је изузетно значајна грана привреде. Државе које имају могућност развоја пољопривреде дају тој проблематици велику важност. Све је усмерено у правцу производње хране, која је данас у свету тема број један како за развијене или земље у развоју, тако и за неразвијене. Управо из тих разлога осигурање има значајну улогу као подршка смањењу ризика у производњи хране. Многобројне су опасности које погађају пољопривредну производњу. Те опасности долазе најчешће из природе и могу захватити велики простор и изазвати велике штете. Сам човек је понекад узрочник тих дешавања. Познато је да Србија спада у земље које имају изузетно добре природне предуслове за ову производњу. Ниво развијености србијанског осигурања пољопривредне производње у раду је процењен коришћењем неколико показатеља, уобичајених за оваква истраживања. Ти подаци су упоређени с подацима других земаља, уз адекватност параметара. Вредности већине показатеља упућују на изузетно слабу развијеност осигуравајуће делатности пољопривредне производње у Србији и њену још увек недовољну подршку развоју пољопривреде. Искуства како развијених земаља, тако и земаља у транзицији, указују на то да би допринос поправљању оваквог стања морали пружити упоредо и држава и осигуравајућа друштва, свако са свог становишта.

Кључне речи: пољопривреда, производња, ризик, осигурање, принос, суша.

Abstract: Agriculture is extremely important sectors of the economy. States that have the possibility of development of agriculture give great importance to this issue. Everything is directed towards food production, which is now the world's number one issue for both developed or developing countries as well as for underdeveloped. This is why insurance plays an important role as a support to reduce the risk in food production. There are many hazards affecting agricultural production. These dangers come mostly from nature and may affect a large area and cause great damage. The man is sometimes the cause of these events. It is known that Serbia is among the countries that have extremely good natural preconditions for this production. The level of development of the Serbian insurance of agricultural production in this document is evaluated using several indicators, usual for this kind of research. These data are compared with the data of other countries with

---

* ✉ zv@inbajmok.com

** ✉ nzarkovic@sbb.rs

*** ✉ biljanaac@gmail.com

adequacy parameters. The values of most indicators point to a very weak development of insurance activities in the agricultural production of Serbia and its still insufficient support to agricultural development. The experiences both developed countries and countries in transition, indicating that the contribution to improving this situation had to simultaneously provide both the state and insurance companies, each with their viewpoint.

Keywords: agriculture, manufacturing, risk, insurance, yield, drought.

Увод

У Србији пољопривреда има велику важност, из чега проистиче и важност осигурања пољопривредне производње. Земљорадња се по правилу одвија на отвореном и незаштићеном простору, што подразумева да је изложена разним ризицима. Ове опасности се јављају готово сваке године, с мањом или већом снагом, наносећи велике штете, често и катастрофалних размера. Стога је осигурање ове производње, које има значајну улогу у привредној заштити и унапређењу земљорадње, једна од најризичнијих врста осигурања.

На величину опасности додатно утиче сразмерно дугачак производни циклус, карактеристичан за ту врсту производње. Када се бројним природним непогодама којима је изложена пољопривредна производња додају други ризици према усевама и утицај државе који не иде увек на руку земљорадницима, јасно је да је биљна производња изложена значајном обиму финансијског ризика.

На располагању је више начина управљања ризиком у пољопривреди. Један од њих ће у сваком програму управљања ризицима, готово неизоставно, бити и куповина полисе осигурања. Осигурање пољопривреде постоји већ готово три века. Осигурање од града се најпре појавило на европском тлу (у Немачкој 1719, Француској 1802. и Великој Британији 1840), а затим и у Америци (у САД, 1870).

Важно место имају нови тзв. *crop-insurance* производи. Суштина *crop-insurance* производа јесте да се њима спајају производни и ценовни ризик као одреднице укупног прихода од одређеног усева. Основни индекси *crop-insurance* производа темеље се на метеоролошким прогнозама на ширем подручју на коме се налази осигурана површина.

Штета ће, према овом приступу, бити исплаћена, рецимо, ако извесна минимална температура траје минимално временско раздобље, или ако се забележи извесна количина кише у одређеном временском раздобљу, што се користи за доказивање оствареног ризика суше или интензивне кише. Овакви производи су се, после развијених земаља, са успехом почели користити и у неким земљама у развоју.

1. Осигурање пољопривреде у Србији

Полазну основу за израду овог рада представљали су подаци о осигурању пољопривредне производње у Србији. Према нашем Закону о осигурању, оно се сврстава у остала имовинска осигурања, заједно са осигурањем од лома машина,

осигурањем грађевинарства, осигурањем домаћинства, осигурањем животиња и тако даље.

Народна банка Србије даје само податке о укупној премији и штетама по врстама осигурања. Податке о осигураним површинама, своти осигурања биљне производње, оштећеним осигураним површинама и техничком резултату у овој врсти осигурања прикупили смо од друштва која осигуравају биљну производњу.

Подаци о укупној пољопривредној и обрадивој површини у Србији, о броју пољопривредника и основни климатски подаци узети су из годишњег статистичког прегледа за Републику Србију. Уз податке за Србију, приликом међународних поређења, коришћени су меродавни подаци за друге земље.

У раду су примењене квантитативна и квалитативна анализа. Од бројчаних података истражени су степен обухваћености осигуравајућом заштитом пољопривредних површина, вредност производње на осигураним површинама, закључена премија, оштећене површине, настале штете и технички резултат. Анализа је извршена за временски период 2006–2013. године. Приликом тумачења добијених резултата, методом компаративне анализе повезано је текуће стање у осигурању пољопривредне производње у Србији с најважнијим схватањима истраживача из ове области у светској литератури.

Због сличности климе и земљишта као природних предуслова за развој пољопривредне производње и сличности привредно-политичког развоја, неке од показатеља у осигурању биљне производње у Србији упоредили смо с Бугарском, Чешком Републиком, Мађарском, Румунијом, Словачком, Словенијом и Украјином. При томе смо користили резултате истраживања која су подржали Светска банка и Европска комисија.

2. Могућности за осигурање и основна обележја поступка осигуравања

Република Србија се простире на површини од укупно 8.840.000 ха. Пољопривредна површина покрива 5.346.597 ха, то јест 60%, од чега је кориштена пољопривредна површина 3.437.423 ха, а обрадива површина 2.513.154 ха (www.rgz.gov.rs). Разлику кориштене и обрадиве површине представљају углавном ливаде и пашњаци. Са становишта осигурања, значај имају обрадиве површине, док се ливаде и пашњаци по правилу не осигуравају.

Свакако да за осигурање битан податак представља и број газдинстава, тј. просечна величина кориштеног земљишта по газдинству, јер се тиме може утицати на висину трошкова спровођења преузимања ризика и уговарања осигуравајуће заштите. Тако у Србији имамо анкетирани следећи број газдинстава:

- Пољопривредна газдинства..... 631.622
- Породична пољопривредна газдинства..... 628.555
- Правна лица..... 2.567

За утврђивање и спровођење осигуравајуће заштите битан је фактор разуђености обрадивог пољопривредног земљишта. Највећи део обрадивог земљишта је у Војводини, 1.589.065 ха, а од тога у јужном Банату 315.247 ха. Када посматрамо по газдинству, Србија има 5,3 ха, Малта 0,9 ха, а Република Чешка 152,4 ха. По глави становника Србија има 0,5 ха, а од целокупне територије Банат има највећи просек обрадивог земљишта по глави становника, чак 1,23 ха.

Просечна вредност пожњевених усева и убраних плодова по хектару на пољима пољопривредних произвођача се у раздобљу посматраном у овом раду кретала у разини од око 900 €. Вредност укупне производње на обрадивој површини износила је око 3,3 милијарде €. Укупна премија која би могла да се оствари осигурањем целокупне производње на обрадивој површини, уз постојећи састав пољопривредне производње, износи око 130 милиона €.

Тренутно у Србији послује 28 осигуравача, од тога четири реосигуравача, док се 11 осигуравајућих друштава баве искључиво неживотним осигурањима, а шест се бави и неживотним и животним пословима. Убедљиво највећи део премије осигурања биљне производње остварују два осигуравача – Дунав и ДДОР Нови Сад. Од осталих 15 друштава, само њих неколико осигурава усеве и плодове.

Осигурање биљне производње у Србији је добровољно. Оно се спроводи по начелу основних и допунских ризика, при чему је основни ризик град, коме су придодати пожар и гром. Допунски ризици су олуја, пролећни мраз, јесењи мраз и поплава.

Под утицајем климатских промена, једно осигуравајуће друштво је као допунски ризик недавно увело и сушу. Сви ризици у једном производу, тј. *comprehensive crop insurance*, у Србији не постоји, а оцењујемо да није у изгледу ни увођење нових *crop insurance* производа. Концепт менаџмент агро ризицима, чији део представља осигурање, у Србији је слабо заступљен. На његову примену ипак постепено утиче укрупњавање посета и појава великих земљопоседника, до чега је дошло након отпочињања поступка приватизације пре петнаестак година.

Код сваког усева, осим ратарског, полази се од 5% франшизе, с тим што се она, зависно од уговора, повећава и до читавих 50%. Подразумева се да се с порастом франшизе упоредо смањује премија осигурања. Србијански земљорадници нису склони прихватању франшизе, јер када дође до штете, очекују да им се исплати пун износ накнаде. Осигуравачи, опет, истрајавају на уговарању бар 10–20% франшизе код воћа, где су штете у односу на осигурану

површину убедљиво највеће. У 2007. држава је увела субвенционисање премија осигурања, али само за регистрована газдинства којима је пољопривреда једини извор прихода.

Током прве две године, субвенције су износиле 30% премије, да би од 2009. наовамо помоћ била повећана на 40%. Приближно исте висине субвенција постоје и у другим европским земљама с којима смо извршили поређења, док у половини њих овај вид државне помоћи није ни уведен.

Додатне субвенције, према својим могућностима, могу да одобравају и општине, што је пракса која се може срести и у другим земљама с макар приближно упоредивим пољопривредним развојем. Процењује се да у Србији има око 450.000 регистрованих газдинстава, али се од ризика који угрожавају биљну производњу осигурава веома мали проценат. Премда у нашој земљи компјутеризација није на баш тако ниском нивоу, још увек, међутим, не постоји попис осигураних пољопривредних газдинстава.

3. Осигуране површине

Из табеле број 1, у којој су представљене осигуране површине у Србији, запажамо да је 2008. година с највећом осигураном површином све до 2013. Након оштрог пада у 2009, у наредној години долази до побољшања, да би у последњој анализираној години осигуране површине обухватиле приближно 10% укупних кориштених пољопривредних површина.

Табела 1. Укупне осигуране површине у Србији 2006–2013. године

Година	Површина (ha)
2006.	260.828
2007.	292.420
2008.	302.957
2009.	231.482
2010.	254.846
2011.	252.980
2012.	297.948
2013.	354.425

Извор: Аутору (www.rgz.gov.rs)

Овакво кретање осигураних површина можда је и последица светске економске кризе, која је код нас тек од 2008. захватила осигуравајућу делатност. Колики је проценат осигураних површина у поређењу с укупном пољопривредном и укупном обрадивом површином у Србији може се видети из табеле број 2.

Степен покривености пољопривредних површина осигурањем у Србији изузетно је низак. Креће се у распону приказаном у претходној табели. Ниво пољопривредног развоја је доста слаб, уз преовлађујући екстензиван начин

привређивања. Не постоји велика заинтересованост пољопривредних произвођача да осигурају своју производњу. Карактеристично је да се површине које се редовно осигуравају последњих година не повећавају, а да се, истовремено, врши њихова тржишна прерасподела између осигуравача.

Табела 2. Учесће осигураних површина у укупним кориштеним пољопривредним и укупним обрадивим површинама у Србији 2006–2013. године

Година	Удео у укупној кориштеној пољопривредној површини (%)	Удео у укупној обрадивој површини (%)
2006.	7,58	10,38
2007.	8,50	11,64
2008.	8,81	12,05
2009.	6,73	9,21
2010.	7,41	10,14
2011.	7,36	10,07
2012.	8,67	11,86
2013.	10,31	14,10

Извор: Аутопу (www.rgz.gov.rs)

Тако низак степен осигураности обрадивих површина само показује колики се потенцијал налази у овој грани осигурања. Повећање осигураних површина под усевима и плодовима може се очекивати тек уз веће учешће државе, која би стимулативним мерама, кредитима и субвенцијама покренула развој. Веће интересовање за осигурање биљне производње пољопривредни произвођачи ће показати једино у тежњи да заштите средства уложена у производњу.

4. Сума осигурања

Сума осигурања представља износ на који је неки усев осигуран. Одређује је сам осигураник и према њој се обрачунава премија. Обично је сума осигурања једнака вредности осигураног усева, а добија се када се очекивани принос у килограмима по хектару помножи с реалном, тржишном ценом. Сума осигурања исказује се по јединици површине и представља максималну обавезу осигуравача.

На укупну суму осигурања утиче неколико чинилаца:

- укупна осигурана површина;
- структура осигураних усева;
- приноси на које се усеви осигуравају; и
- цене пољопривредних производа.

Из података из табеле број 3 закључујемо како је упоредо с повећањем површина које су обухваћене осигурањем расла и вредност осигураних усева. Од 2009. до 2012. сума осигурања на осигураним површинама кретала се узлазном путањом.

Укупна вредност пољопривредне производње (сума осигурања) није само резултат обухвата, односно осигуране површине, већ умногоне и цена пољопривредних производа које диктира тржиште. Ово се може закључити упоредном анализом података о осигураној површини и суми осигурања, нарочито у 2008. и 2011. Године 2008. у односу на претходну годину сума осигурања се увећала за преко 74%, а осигурана површина за свега 4%. У 2011, у поређењу с претходном годином, сума осигурања је порасла за близу 33%, док је осигурана површина смањена за 1%.

Табела 3. Укупна сума осигурања у осигурању пољопривредне производње у Србији 2006–2013. године

Година	Сума (Милиони РСД)
2006.	14.589
2007.	17.728
2008.	31.536
2009.	20.587
2010.	23.624
2011.	31.012
2012.	40.461
2013.	53.124

Извор: National Bank of Serbia, Number of insurances, policyholders and premiums by type of insurance tariff in Serbia

Овакав несклад између осигуране површине и суме осигурања директна је последица цена пољопривредних производа које су нагло порасле последњих година, док се структура усева на осигураним површинама није битније мењала.

Табела 4. Просечна вредност осигураних усева и плодова у Србији 2006–2013. године

Година	Просечна сума осигурања (РСД/ha)
2006.	55.934
2007.	60.624
2008.	104.092
2009.	88.937
2010.	92.700
2011.	122.590
2012.	135.800
2013.	149.889

Извор: Аутори

Полазећи од података о укупним осигураним површинама и о суми осигурања, односно вредности осигуране биљне производње, дошли смо до вредности осигураних усева и плодова по хектару, што приказује табела 4.

5. Премија осигурања

Осигурање је такав посао на основу кога се осигуравач обавезује да за одређени износ (у виду наплаћене премије осигурања) осигуранику исплати накнаду штете ако и када наступи осигурани случај. Премија осигурања представља цену услуге коју осигуравач пружа осигуранику. Њена висина је директно сразмерна величини ризика, вредности осигуране суме и дужини трајања осигурања. Укупна премија остварена у осигурању биљне производње у Србији у посматраном периоду има исту линију кретања као и сума осигурања (табела број 5).

Табела 5. Премија осигурања пољопривредне производње у Србији 2006-2013. године

Година	Премија (у милионима РСД)
2006.	611
2007.	751
2008.	1.105
2009.	746
2010.	794
2011.	969
2012.	1.126
2013.	1.503

Извор: National Bank of Serbia

(http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/english/60/60_2/izvestaji/god_T1_2012.pdf)

Знатно виша премија осигурања у 2008. години наступила је због низа чинилаца, у које спадају нове тарифе осигурања пољопривреде и инструкције које је влада прописала. После тога обим премије је пао, делом због снижења цена житарица, а делом због привредне кризе у земљорадњи. Ипак, примећујемо да се последњих година стање постепено поправља и премија расте.

Табела 6. Значај премије осигурања пољопривредне производње у укупној премији неживотних осигурања у Србији 2008–2013. године

Година	Премија неживотних осигурања (милиона €)	Удео осигурања биљне производње (%)
2008.	641,1	2,12
2009.	570,1	1,39
2010.	548,7	1,40
2011.	463,9	2,05
2012.	438,5	2,27
2013.	441,1	2,79

Извор: National Bank of Serbia

(http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/english/60/60_2/izvestaji/god_T1_2012.pdf)

У последњој посматраној години премија је највећа, што је делимично резултат веће потражње за осигуравајућом заштитом, потражње за пољопривредним производима, увећаног извоза на тржиште Русије и кретања цена пољопривредних производа.

Истражили смо и учешће премије остварене у осигурању пољопривредне производње у укупној премији за све врсте неживотних осигурања (табела број 6). Добијени подаци показују да је учешће осигурања пољопривредне производње готово занемарљиво у односу на укупно остварену премију осигуравајућих друштава у неживотним пословима, и да се у најбољем случају креће око 2%.

Један од показатеља које је такође значајно истражити јесте и висина просечне премије осигурања биљне производње по осигураној површини (табела број 7).

Табела 7. Просечна премија осигурања пољопривредне производње по осигураној површини у Србији 2006–2013.

Година	Просечна премија РСД/ха
2006.	2.345,20
2007.	2.569,80
2008.	3.648,07
2009.	3.225,90
2010.	3.115,10
2011.	3.830,05
2012.	3.780,40
2013.	4.243,26

Извор: Аутори

Из израчунатих износа у табеларном приказу број 7 запажамо да се остварена просечна премија по хектару у посматраном периоду креће слично већини осталих показатеља. До 2008. године премија расте, да би у 2009. највише опала, а потом из године у годину показује раст. Интересантно је да с порастом осигураних површина расте и цена, тј. просечна премија по хектару осигуране површине, што је последица скупље осигуравајуће заштите, недовољне конкуренције и монетарних колебања.

6. Штете

Град је највећи узрочник штета, премда је углавном појава локалног карактера. Али, и овде има изузетака. Пример је град, односно невреме које је 2011. године захватило целу општину Ариље, у централној Србији, где се гаји знатан део укупне производње малине у земљи, и то у најгорем могућем тренутку – неколико дана пред брање плодова, када је штета највећа. Најмање штета насталих на осигураним усевима и плодовима у посматраном периоду било је 2012. године, док су 2010, па потом 2008, биле године с највећим износом штета (табела број 8).

Табела 8. Укупне штете у осигурању пољопривредне производње у Србији 2006–2013. године

Година	Штете милиона РСД
2006.	545
2007.	710
2008.	591
2009.	536
2010.	918
2011.	687
2012.	416
2013.	1.506

Извор: National Bank of Serbia

http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/english/60/60_2/izvestaji/god_T1_2012.pdf

Најмање оштећених површина било је 2012, а највише 2013. године (табела број 9). Разлог за несклад између оштећених површина и висине штета, што је нарочито уочљиво у 2008. и 2012, треба тражити у структури оштећених површина.

Структура оштећених усева је битна зато што је њихова вредност различита. Ратарски усеви, за разлику од воћарских, имају знатно мању вредност. Из тога проистиче да ће, када у оштећеним усевима преовладавају ратарски усеви, висина штета бити мања него ако су штете захватиле веће површине под воћарским културама.

Табела 9. Укупна оштећена осигурана површина у Србији 2006–2013. године

Година	Површина штете (ha)
2006.	56.024
2007.	66.968
2008.	34.053
2009.	37.865
2010.	51.764
2011.	35.083
2012.	29.829
2013.	57.824

Извор: National Bank of Serbia

http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/english/60/60_2/izvestaji/god_T1_2012.pdf

У следећој табели дати су подаци о просечном износу штете у осигурању биљне производње у Србији у посматраном петогодишњем раздобљу у односу на осигурану површину. Као што се види, највећи износ просечне штете по хектару осигуране површине остварен је у 2013. години.

Табела 10. Просечан износ штете у осигурању пољопривредне производње у Србији 2006-2013. године

Година	Просек штете РСД/ha
2006.	2.088
2007.	2.428
2008.	1.949
2009.	2.316

2010.	3.601
2011.	2.716
2012.	1.397
2013.	4.250

Извор: Аутори

У којој мери ће висина насталих штета пратити пораст, односно смањење обухвата осигурања усева и плодова, зависи на првом месту од структуре осигураних површина, то јест од заступљености различитих врста осигураних усева. Разлоге за кретање висине штете треба тражити још и у пословној политици осигураваача (избор осигураника и примена *deductibles*), обухвату осигурањем (дисперзија ризика) и суми осигурања (приноси и цене на које су усеви осигурани).

7. Технички резултат

Утврђени технички резултат као количник штета и техничких премија битан је и за осигураваача и за осигураника. Осигураваач не може дугорочно пословати с негативним техничким резултатом, с обзиром на то да би то значило да је износ који исплаћује по основу штета већи од износа који остварује по основу техничких премија осигурања. За осигураника је такође важно да прати остварени технички резултат, како би, приликом закључења уговора о осигурању, изабрао оптимално осигуравајуће покриће.

Табела 11. Технички резултат у осигурању пољопривредне производње у Србији 2008–2012. године

Година	Штета/премија %
2006.	89
2007.	95
2008.	53
2009.	72
2010.	156
2011.	71
2012.	37
2013.	102

Извор: Аутори

Технички резултат је показатељ примерености премијских стопа за преузете ризике. У посматраном периоду (табела број 11) може се видети да је у већем броју година остварен позитиван технички резултат, а да је у 2010. и 2013. резултат био негативан.

8. Поређења с одабраним европским земљама

Кад је реч о начину осигурања биљне производње и државној подршци, истичемо како је понуда србијанских осигуравајућих друштава веома слична понуди осигураваача из других земаља. Уз град као главни ризик, покрива се још неколико допунских ризика.

Ни у једној од земаља с којима смо поредили Србију (Бугарска, Чешка, Мађарска, Румунија, Словачка, Словенија, Украјина) не постоји *comprehensive crop insurance*. Држава даје субвенције у највећем броју случајева. У свим наведеним земљама осигурање пољопривредне производње нуде приватна друштва, док у Србији уз овакве понуђаче постоји једно, и то водеће друштво у јавном власништву, које продаје полисе ове врсте осигурања.

Међународно поређење упућује и на закључак да су обрадиве површине покривене осигуравајућом заштитом у Србији далеко мање него у другим земљама. У Украјини се осигурава деветоструко већа површина него у нашој земљи. Међутим, у питању је апсолутни показатељ, чија је употребна вредност ипак ограничена. Још је важнији показатељ стопа покривености осигурањем укупних обрадивих површина, који ћемо такође истражити.

У поређењу с другим земљама обухваћеним овом анализом, у Србији је покривеност обрадивих површина осигурањем најмања. У Мађарској и Чешкој Републици овај показатељ је виши, што значи и повољнији, чак шест пута, а у Бугарској и читавих седам пута.

Са становишта међународног поређења висине премије у осигурању биљне производње, истичемо да је она једино у Бугарској нижа него у Србији. У Чешкој Републици и Мађарској већа је и до четири-пет пута него у нашој земљи. Исто тако, истичемо да је Србија једина међу посматраним земљама у којој је технички резултат у осигурању усева у просеку неповољан, јер у посматраном раздобљу износи око 85%. Да би био повољан, не би требало да прелази 80%. Из тога произлази да србијански осигуравачи морају остваривати добитак у другим гранама осигурања – конкретно, са становишта пољопривреде, повољан учинак из осигурања моторних возила, зграда, опреме, те лица запослених у овој делатности, прелива се и покрива неповољан технички резултат у осигурању усева.

9. Алтернативни правци управљања ризиком

Изнети подаци упућују на то да је осигуравајућа заштита биљне производње у Србији на врло ниском нивоу развитка. То проистиче како из видова осигуравајуће заштите који се примењују, тако и из покривености обрадивих површина осигурањем. Очигледно је да код пољопривредних произвођача и газдинстава свест о потреби осигурања није развијена у довољној мери. Осигурање пољопривредних усева у нашим условима углавном користе професионални земљорадници и пољопривредна друштва.

Нажалост, огроман проценат ситних пољопривредних произвођача с малом имовином једноставно избегава осигурање иако им приход зависи од ђуди природе. Неопходно је да и код нас осигурање заузме место које има у савременим, развијеним тржишним привредама. Оно може бити подстакнуто како од стране државе или кредитних установа које помажу развој пољопривреде, тако и од осигураваача, али и од стране самих земљорадника. Посебно питање јесте добровољност или обавезност осигурања пољопривредне производње. Истакли смо да је у великој већини земаља ово осигурање добровољно. У Србији се повремено могу чути предлози о увођењу обавезног осигурања биљне производње доношењем одговарајућег закона.

Сматрамо да то не би био добар потез, јер се у овој врсти осигурања односи не могу градити на присили, већ на привредном интересу свих заинтересованих страна. Код земљорадника би се на обавезно осигурање биљне производње гледало само као на још један намет у ионако осиромашеној пољопривреди. У прилог томе иде и чињеница да је привредник у земљи оптерећен великим бројем пореза, а свака обавеза осигуравања се у свести грађана изједначава с додатним давањима држави.

Осигурања биљне производње на најбољи начин могу спроводити само осигуравајућа друштва с великим капиталом, добром реосигуравајућом заштитом, бројним и стручно оспособљеним кадровима, те проценом штета заснованом на научним и стручним сазнањима.

Како је осигурање пољопривредне производње сезонски посао, многи произвођачи осигуравају своје усеве у време пролећних радова. Осигураваач због обима посла често закључује уговор не извршивши преглед предмета осигурања, чиме прави велику грешку. Његова обавеза је да утврди стање усева на терену – на првом месту да ли усев постоји, а затим да процени да ли је принос који се жели осигурати очекиван и реалан за то подручје.

Висина премијских стопа у оквиру истих класа опасности у Србији је знатно различита код осигуравајућих друштава. Осигуравајућа друштва, да би обезбедила место на тржишту, нуде разне попусте који немају никакве основе. У том нелојалном надметању између друштава углавном профитирају осигураници с негативним техничким резултатом, док осигуравајућа друштва не успевају да избалансирају висину остварених премија са исплаћеним штетама. Чињеница је да се многи земљорадници у нашој земљи не одлучују за осигурање пољопривредне производње, јер су намети за пољопривреду велики. Из тих разлога, осигурање им је на последњем месту.

За земљораднике који једва успевају да обезбеде средства за улагања у производњу (семе, ђубриво, пестициди), осигурање усева често представља трошак без кога се може. Резултат оваквог стања, које већ дуже време притиска нашу пољопривреду, јесу веома ниски приноси у поређењу са земљама с

развијеном пољопривредом. Код таквих приноса не постоји интерес за осигуравајућом заштитом уколико цена осигурања није симболична.

Осигуравајућа друштва су приморана да смање премије дајући разне врсте попушта не би ли на тај начин приволели произвођаче да осигурају своје усеве. Међутим, оваквом политиком осигуравачи себе доводе у ситуацију да од остварене премије не могу обезбедити довољно велики фонд средстава за покриће штета. Стога је њихово пословање у овој области осигурања, као што смо истакли, често негативно.

Држава већ неколико година покушава да применом субвенција, тако што ће осигураницима вратити део премије, стимулише осигурање пољопривредне производње и поправи ситуацију у овој области. Ова мера несумњиво даје добре резултате и подржавају је и осигураници и осигуравачи, али је напредак још увек симболичан. Износимо податак да је 2012. у Србији закључена свега 14.871 полиса осигурања.

Земљорадници одувек очекују да држава одговара за штете које настану на усевима, тако што ће прогласити елементарну непогоду. Држава пак настоји да терет одговорности за катастрофалне последице елементарних непогода пребаци на осигуравајућа друштва. Растом свести становништва о осигурању држава се искључује, и одлука о куповини полиса препушта самим произвођачима. У нашим условима држава задовољава форму понашања, али произвођаче ставља у неравноправни положај. Произвођачи којима пољопривредна производња није једини извор прихода нису подстакнути да осигурају своје усеве, јер их 40% премије за коју не добијају субвенцију чини неконкурентним, повећавајући им трошкове производње.

Необавештеност и незаинтересованост пољопривредних произвођача у Србији представља такође велику сметњу већем продору осигуравајуће заштите. Земљорадници нису упознати с могућностима које пружа осигурање усева, тако да на осигурање неретко гледају као на непотребан трошак. Учинак осигурања види се само у годинама када има штете на усевима. Тада се оно сматра оправданим и тада расте интересовање пољопривредних произвођача за овај вид заштите биљне производње.

У годинама када штета на усевима нема, или су симболичне, заинтересованост за осигурање у наредном периоду је слаба. Стога осигуравачи морају далеко више да раде на упознавању пољопривредних произвођача с предностима које пружа осигурање производње. Код нас је осигуран изузетно мали постотак обрадивих површина, и то углавном у градобитним подручјима, где се штете јављају редовно готово сваке године. Како се за осигурање опредељују углавном земљорадници код којих су штете честе и где је ризик изванредно велик, тако су и резултати у овој грани осигурања углавном негативни.

Суша је појава која захвата широке области, обично читаву државу, и може довести до значајног пада приноса пољопривредних култура, самим тим битно утичући на укупну производњу хране. Тренутно у Србији само једно осигуравајуће друштво пружа заштиту од суше, уз прилично споран поступак процене штета. Висина суше се установљава на основу метеоролошких показатеља, али је потврђује и проценитељ штета, пошто остварени принос мора бити умањен у односу на осигурани принос. Умањење приноса због суше тешко се може доказати, јер оно може настати не само због недостатка падавина већ и због непримењивања прописане технологије производње. Стога проценитељ с оваквим објашњењем може увек одбити штету. Много би било објективније када би се посматрали само метеоролошки подаци и одлуке доносиле на основу њих.

Улога превентиве јесте да смањи вероватноћу остварења ризика, односно да предупреди настанак штетних догађаја на осигураним усевама и плодовима. Правци превентивног деловања зависе на првом месту од опасности које угрожавају биљну производњу. Они треба да буду усмерени на узроке штета од ризика који су доминантни. Будући да град доноси највише штета, најефикаснија заштита јесте противградна мрежа, чије је постављање за многе произвођаче прескупо. Од користи су и антифриз системи, односно фолије. Тиме се, уз заштиту од мраза, омогућава берба плода и кад пада киша, а засади су заштићени од града. Превентивне мере би морале бити далеко више него до сада укључене у *agricultural risk management* и у Србији.

Уколико у разматрање укључимо и показатеље из одабраних европских земаља које смо обрадили у овом раду, јасно проистиче да је осигурање усева у Србији једно од најнеразвијенијих на нашем континенту, али са значајним потенцијалима развоја. Посебно истичемо изузетно малу покривеност осигурањем укупних обрадивих површина, што онемогућава примену рачуна вероватноће и закона великих бројева као темељних одредница осигуравајуће заштите.

Закључак

Сматрамо да осигуравајућа друштва морају да пруже знатно већи допринос развоју осигурања пољопривредне производње у Србији. Она, најпре, треба да буду далеко присутнија на терену. Њихове маркетиншке активности је нужно појачати, како оне које се спроводе пред сезону (зимски период) и у време сезоне (март–јул). Неопходна је стална сарадња између осигураваача како би се пратили услови на тржишту и заједнички предузимале мере у циљу стварања здраве конкуренције. Земљораднике би требало упознавати са условима осигурања пољопривредне производње и покривеним ризицима. Нарочито је важно истицати обавезе уговорних страна у току трајања осигурања.

Са осигураниковог становишта посебно је значајно да зна када осигуравач треба да процени штету и исплати накнаду из осигурања. Када дође до штета, нужна је њихова реална и објективна процена. Нужно је да међу осигуравачима који послују на истом подручју постоје општеприхваћена правила о начину процене штета, којих се морају сви придржавати, како би висина исплаћених накнада била уједначена. У случају тоталних штета, укупан износ штета обавезно би било умањити за трошкове неизвршених пољопривредних радова код свих усева и плодова.

Осигуране површине код нас су доста мале, а и концентрисане су углавном у градобитним рејонима. Тек са ширењем обухвата и на друге крајеве земље оствариће се већа дисперзија ризика, што ће позитивно утицати на остварени технички резултат осигуравача. Уз обавезан преглед усева пре закључења уговора, осигуравајуће друштво је дужно осигурати усев на реалан принос и по тржишним ценама. Оно не сме да га осигура на нереално висок принос, јер ће се у случају штета надокнада исплатити само до висине реалног приноса, тако да осигураник непотребно плаћа високу премију. Насупрот томе, уколико се осигура мали принос, осигуравач губи део премије коју би могао остварити. Потребно је да део ризика на себе преузму и сами произвођачи.

Србијански земљорадник је економски слаб и настоји да смањи трошкове производње како би био конкурентан на тржишту. Како је осигурање само један од трошкова којих жели да се реши, потребно је прилагодити висину премије економским могућностима произвођача. На то, у сваком случају, позитивно утиче и држава, давањем субвенција. Сматрамо, међутим, да субвенције за премију осигурања не треба да добијају само регистрована газдинства чијим је члановима пољопривреда једини извор прихода. Сваки произвођач хране, било да му је то основна или додатна делатност, било да је правно или физичко лице, требало би да на исти начин прима овај вид државне помоћи. Истовремено, држава би морала престати да непосредно помаже земљорадницима после разорних природних непогода, чиме би им јасно ставила до знања да их упућује на осигуравајућу заштиту.

Сем тога, на осигуравајућим друштвима је да понуде нове производе, чије би покриће било обухватније, а произвођачима прихватљивије. Ти производи би требало да уваже чињеницу да климатске промене и у Србији све више неповољно утичу на пољопривредну производњу, јер расте опасност од суше, олуја и поплава. Наплата премије би још више него до сада требало да буде примерена платежности земљорадника, што значи да треба истрајавати на плаћању премије у ратама и плаћању по обављеној жетви или берби.

Литература

- AXCO (2014). Insurance Market Report Serbia: Non-Life (P&C). London.
- Carter, C., Smith, A. (2007). Estimating the market effect of a food scare: The case of genetically modified starlink corn. *The Review of Economics and Statistics*, 89(3), 522–533.
- Chambers, R. G., Quiggin, J. (2004). Technological and financial approaches to risk management in agriculture: an integrated approach. *Australian Journal of Agriculture and Resource Economics*, 48(2), 199–223.
- Costello, R. M. (2012). Crop insurance: Iowa license exam manual. Seattle, WA: CreateSpace.
- Diaz-Caneja, et al. (2009). Risk management and agricultural insurance schemes in Europe. Ispra, Italy: European Commission, The Institute for the Protection of the Citizen.
- http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/english/60/60_2/izvestaji/god_T1-T2_2012.pdf
- Mahul, O., Stutley, C. J. (2010). Government support to agricultural insurance: challenges and option for developing countries. Washington DC: World Bank Publications.
- Morgan, W., Cotter, J. and Dowd, K. (2012). Extreme measures of agricultural financial risk. *Journal of Agricultural Economics*, 63(1), 65–82.
- National Bank of Serbia, Insurance Sector in Serbia – Third Quarter Report, http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/english/60/60_6/insurance_III_2013.pdf (приступљено 14. 3. 2014).
- Roberts, R. A. J. (2005), Insurance of crops in developing countries, Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations.
- Statistical Office of the Republic of Serbia (2012). Statistical Yearbook of the Republic of Serbia, Belgrade.
- Swiss Re (2011). Product innovation in non-life insurance markets, *Sigma*, 4, 1–36.
- Swiss Re (2011): Insurance in emerging markets: growth drivers and profitability, *Sigma*, 5, 1–35.
- Wright, B. D., Hewitt, J. A. (1994). All-risk crop insurance: lessons from theory and experience. V: Hueth, D. L. and W. H. Furtan (eds), New York: Economics of agricultural crop insurance: theory and evidence, Springer.
- Републички геодетски завод, www.rgz.gov.rs. Popis poljoprivrede (2012) (приступљено 18. 1. 2015).

Resume

Agriculture is one of the most important sectors in the economy of each country. Everything is directed towards food production, which is now the world's number one issue for both developed or developing countries as well as for underdeveloped. This is why insurance plays an important role as a support to reduce the risk in food production. It is known that Serbia is among the countries that have extremely good natural preconditions for this production. In Serbia, agriculture has a great relevance and it's based on an open and unprotected areas, which means that it is exposed to various risks. These hazards occur almost every year with more or less intensity, causing big damage often with catastrophic proportions. Therefore, insurance of this production plays an important role in the economic protection and promotion of agriculture and also represents one of the most risky types of insurance. The insurance of crops is one of the least developed on our continent, but with significant potential development. It's important to say a very little insurance coverage of total arable land which prevents the implementation of probability and the law of large numbers as a fundamental determinant of insurance protection. Insurance companies have to provide significantly greater contribution to the development of insurance of agricultural production in Serbia. Primarily, they should be much more present on the ground and increase their marketing activities before the season and during the season. It is necessary to permanent cooperation between insurers in order to follow market conditions and undertaking common measures to create healthy competition. Serbian farmer is economically weak and trying to reduce production costs in order to be competitive on the market. One of the main tasks is adjusting the height of the premium to economic possibilities of manufacturers and active role of state to giving subsidies by appropriate selection. The international comparison leads to the conclusion that the arable lands covered by the insurance protection in Serbia are far less than in other countries. Compared to the other countries by this analysis, in Serbia coverage of arable lands and amount of premium in crop production are the least several times and this fact can't be ignored.